

COĞRAFYA ÖĞRETİMİ VE YARATICI DÜŞÜNCE

Gülşınar Akbulut

Öz

Bu çalışmanın amacı, yaratıcı düşüncenin coğrafya öğretimindeki yerini belirlemektir. Yönlendirmeler ve doğuştan gelen özelliklerle şekillendirdiğimiz yaratıcı düşüncenin öğrencilerde ortaya çıkmasında okullardaki mekanın durumu ve öğretmenlerin etkisi büyüktür. Öğrencilerin sınıf ortamında öğrendikleri kavramları çok yönlü ve yaratıcı düşünmeleri, farklı bir dünya görüşü, bağımsız, ileriye görmeleri, edindikleri bilgileri günlük yaşantılarında kullanmaları açısından önemlidir.

Anahtar Sözcükler

*Coğrafya, öğretmen, yaratıcı düşünce, coğrafya öğretimi ve yöntemler
Geography Teaching and Creative Thinking*

Abstract

The purpose of this study is to determine the situation of the creative thinking on geography teaching. Situation of the buildings of the schools and impacts of the tutors have important role about emerging of the creative thinking which we formatted with directing and native character. It is important that the students could have multi purpose usage of the terms and creative thinking which the students learnt in the classroom, a different world view, independent fore wisdom and using the knowledge in daily life which they got.

Keywords

Geography, Teacher, Creativity of Thinking, Geography Teaching And Methods.

Giriş

Coğrafya, *geographein* terimi *geo*; yer ve *graphein*; tasvir etmek anlamına gelen iki sözcükten oluşmaktadır (Doğanay,1993:3). Kısa anlamda yerin tasvir edilmesidir. Geniş anlamda ise doğal, beşeri ve ekonomik özellikleri inceleyen bunlar arasında neden, sebep-sonuç ve bağlantı kuran ve insanla korelasyon oluşturan bilimdir. Bu bilim mekan ve zaman içindeki değişimlere bağlı olarak sürekli gelişme göstermiş, meteoroloji, ekoloji, jeoloji, demografi, oseonografi, kartografya gibi birçok bilimin çıkış noktasını oluşturmuştur (Davis, 1992:17). Adı geçen bu bilimler coğrafya olmaksızın düşünülemez. Günümüz dünyasında var olan sosyo-teknolojik kültür içindeki dinamiklerin düzenli olarak yenilebilmesi ve daha iyi bir geleceğin sağlanması açısından coğrafya önemlidir (Clifford, 2002:432). Ayrıca, coğrafya:zamanı ve mekanı kullanma bilincini oluşturan eğilimleri belirlemek; doğal ve beşerî güzellikleri korumak; ekonomik yaşamak; evrensel kavramların hayatın içindeki yerini ve bunları kullanan güçlerin egemenliğini anlamak için gereklidir (Girgin, 2001:133-141).

Bütün bilimlerde olduğu gibi coğrafyanın merkezinde de insan vardır. Her insan, bazı özelliklerle donanımlı bir organizma olarak, doğal, toplumsal ve kültürel öğelerden oluşan bir çevre içinde doğmakta; doğduğu çevredeki doğal, toplumsal ve kültürel öğelerle birlikte ve iç içe yaşamakta; çevresindeki öğelerle az yada çok fakat sürekli bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu etkileşim süreci içinde insan toplumsallaşp kültürleşerek gelişmektedir (Akgül, 2004:41). İnsanlar, yeryüzünde bulunan farklı yerleri, farklı insanları, kendisiyle yaşadığı yer arasındaki mekânsal ilişkiyi algılama ve anlama ihtiyacı duyar. Dolayısıyla insanın coğrafya öğrenimine ihtiyacı yaratılışından gelir (Şahin, 2003:29). Günümüzde toplumsal birliğin ve birliği oluşturan bireylerin konuları

okullarda belirlenmelidir. Bu bakımdan, coğrafya öğretiminde yaratıcı düşüncenin yerini ve etkinliğini belirlerken öncelikle okullardaki coğrafya öğretiminin ortaya konulması yararlı olacaktır.

1. Okullarda Coğrafya Öğretimi

Okul, bireylerin eyleyen olma yeteneğini ve istencini geliştirmeyi ve her birini ötekini de kendisi kadar özgür olduğunu, kendisi kadar bireyselleşme ve toplumsal çıkarlarına dayalı değerleri koruma hakkının bulunduğunu öğretmeyi görev edinen bir mekândır (Gündüz, 2004:158-159). Bu mekânda öğrencinin ileriye görebilen, bağımsız ve yaratıcı düşünen bireyler olması önemlidir. Bu, okullarda verilen bilgilerin yaşamda doğru bir biçimde uygulanmasına bağlıdır.

Modern eğitim-öğretim faaliyetleri içinde, öğretmenler önemli bir yere sahiptir. Öğretmenlerin, okullarda üstlendiği öğretim uzmanlığı, öğretme, güdüleyicilik, idarî roller, liderlik, danışmanlık ve model olma gibi görevleri vardır (Atasoy, 2004:294). Bu görevler içinde yer alan öğretme sürecinde, coğrafya öğretimini hangi ilke ve yöntemlerle, hangi araç ve gereçleri kullanarak yapması gerektiğini bilmeleri; derslerin genel hedefleri, işlenen ders konularının temel stratejileri ve amaçları gibi önemli temel esaslar hakkında da fikir ve görüş sahibi olmaları gerekir (Doğanay ve Zaman, 2002:9). Hoşgörülü, adil, güler yüzlü, sevecen nitelikleri olan ve mesleğinde yeterli bilgiye sahip bir öğretmen, öğretme sürecinde de başarılı olabilir.

Ne yazık ki, okullarda verilen eğitim-öğretim faaliyetleri ve öğretmen nitelikleri dikkate alındığında, öğrenciler için coğrafyanın anlamı ve coğrafya öğretiminde sorunlu sonuçlara ulaşılabilir. Bu sonuçlar; okullarda coğrafya öğretiminin ezbere yönelik, yaratıcı ve bağımsız düşünceden yoksun, katı ve anlayışsız bir biçimde yapılmasıdır. Toplumun büyük bir kesimi coğrafyayı, sadece genel kültür veren bir bilim olarak kabul etmektedir (Doğanay, 1989:10). Birçok eğitimci ve öğrenci coğrafyayı dağ, dere, ırmak, şehir isimlerini ezberlemek olarak görmektedir. Sonuçta, öğrenciler bu derse az ilgi göstermekte ve olumsuz yönde etkilenmektedirler. Oysa, çevre ve insan arasındaki ilişkileri açıklayan coğrafyanın, okullarda coğrafi düşüncenin yapısına uygun verilmesi gerekir. Böylece, öğrencinin çevreye uyumu ve etrafında gelişen olaylar hakkında yorum gücü kazanması sağlanır. Diğer bir ifadeyle coğrafya, insanlara bağımsız, çok yönlü ve yaratıcı düşünebilme, ileriye görebilme, edinilen bilgileri günlük yaşamda kullanabilme alışkanlığı kazandırır. Zaten coğrafyanın ideolojisi de budur.

Belirtilen kazanımların ve bireyde istenilen davranışların gelişmesi büyük ölçüde okullardaki öğrenme sürecinin gerçekleşmesine bağlıdır. Öğrencinin ne bildiği, neyi yapabileceği, öğretmenin ne şekilde hangi öğretim yöntemlerini ve eylemleri kullanacağı önemlidir. Bu nedenle öğrencileri mümkün olduğunca derse katacak ve öğrenci dikkatini sağlayacak yöntemler seçilmelidir. Coğrafya öğretiminde anlatım, soru-cevap, gösteri, gezi-gözlem, deney ve problem çözme gibi farklı yöntemlerden yararlanılabilir (Karch ve Estabrooke, 1963; Doğanay, 2002; Sönmez, 2004). Özellikle gezi-gözlem ve gösteri yöntemleriyle öğrenciler coğrafi kavramları daha kolay öğrenmekte ve hayal güçleri gelişmektedir. Anlatım yöntemi ile sunulan bir derste vadi, sürekli inişi bulunan uzun çukurluk olarak tanımlanmaktadır (İzbrak, 1986:327). Bu ders içinde gezi-gözlem veya gösteri yöntemleri kullanılmazsa vadinin tanımı öğrenciler tarafından sadece ezberlenecektir. Oysa vadi kavramı uygulamalı

olarak arazi üzerinde öğrenciye gösterilmiş olsa öğrenme olayı gerçekleşecek ve burada edinilen bilgi öğrenci tarafından benzer mekânlara transfer edilecektir. Ayrıca öğrencilerin farklı öğrenme önceliklerine uygun bir öğretimi gerçekleştirmek için coğrafya öğretmenleri yeni ve çeşitli öğretim yöntemleri geliştirebilirler. Özellikle CBS, uzaktan algılama ve simülasyon yöntemi gibi bilgisayar teknolojisinin coğrafya öğretimde kullanıldığı konularda öğretmenler eğitilebilir (Demirkaya, 2004:6). Bu yeni yöntemleri kullanan öğretmenler, öğrencilerin zihinlerindeki merak duygularını ilerletmeleri için cesaretlendirerek, araştırma isteklerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Yine öğretmenlerin daha kaliteli bir coğrafya öğretimi yapabilmeleri için yeterli kaynak ve araç-gerece sahip olmaları gerekir (Demirkaya, 2003:98).

Öğretim yöntemleri ve kullanılan materyaller kadar dersin içeriği de önemlidir. İşlenen konularda beceriler ve etkinlikler işleniş sırasına göre yer almalıdır. Bilgiler yeterince hatırlatıcı bir işlev görecektir ayrıntıda olmalıdır. Etkinliklerin hatırlanması için gerekli olan tüm bilgiler tahtaya yazılmalı ve öğrencilerin hayal güçlerini kullanmaları kolaylaştırılmalıdır (Moore, 2000:78). Coğrafya öğretiminin etkili ve doğru bir biçimde gerçekleşebilmesi için öğretmenin öğrencilerin ilgi duyacağı gereksinimleri belirlemesi ve uyarıcı bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Coğrafya öğretiminin dayandığı standartlar, öğretim yaklaşımları ve durumları, günlük yaşam içinde coğrafya ile okullarda öğretimle aldığımız coğrafya arasındaki korelasyonun sağlanması, coğrafya öğretimi içinde ilgi duyulan yönlerin geliştirilmesi ve bu bağlamda hangi konuların üzerinde daha ayrıntılı durulması gerektiğinin tespiti faydalı olacaktır. Öğretim kavramı, öğrenme kavramı ile birlikte düşünülmelidir. Çünkü öğretimin öğrenmeyi gerçekleştirdiği takdirde bir eğitsel değeri vardır (Güngördü, 2002:7).

Öğrenme ortamında öğrencilerin birbiriyle etkileşimi ise üç farklı biçimde olmaktadır. Birincisi, sınıfın en iyisi olabilmek için öğrencilerin yarıştıkları etkileşim, ikincisi, diğerlerinin başarı yada başarısızlığı ile hiç ilgilenmeksizin, öğrenme amaçları doğrultusunda bireysel olarak çalıştıkları etkileşim ve üçüncüsü de ortak öğrenme amaçlarını gerçekleştirmek için arkadaşlarıyla işbirliğine dayalı öğrenme ortamının oluşmasındaki etkileşimdir (Yılmaz, 2001:596). Bu etkileşim biçimleri coğrafya öğretiminde farklı konularda uygulama alanı vardır. Öte yandan öğrenmeyi kolaylaştırmak, etkili ve kaliteli bir öğretimi gerçekleştirmek amacıyla öğrenme evleri adını verdiğimiz uygulamalı coğrafya laboratuvarları oluşturulmalıdır. Materyalin eksik olduğu okullarda bu laboratuvarlar, öğretim ve öğrenci etkileşimine büyük yararlar sağlayacaktır. Ayrıca öğrencinin beceri düzeyinin belirlenmesi, grup çalışmasına yönelmesi ve coğrafyada farklı düşüncelerin gelişmesini sağlayacaktır. Örneğin Güneş ve dokuz gezegenin oluşturduğu Güneş Sistemi'nin anlatılacağı bir ders saatine hazırlık yapılabilir. Sınıf içinde 10 gruplara ayrılan öğrencilere her bir uzay cisminin yapımı verilir. Coğrafya laboratuvarında uzaya dönük bir mekân meydana getirilir. Öğrenciler tarafından yapılan gezegenler ve Güneş, mekân içinde iplik benzeri oluşturulan yörünge düzlemleri üzerine yerleştirilir. Güneş üzerinde ışıklandırma yapılır. Böylece uzay, yörünge düzlemi, güneş sistemi veya yıldız sistemleri, gezegen ve yıldız kavramları daha iyi anlaşılır. Öğrenciler arasında düşüncelere yönelik tartışma ortamları oluşturulursa, öğrenme kolay ve zevkli bir duruma dönüşür.

Doğuştan kazanılan zeka düzeyi yüksek öğrenciler, sınıflarda elde ettikleri bilgi ve becerilerle yeni sentez ve çıkarımlar yapabilir ve düşüncelerdeki yaratıcılık ortaya çıkabilir. Örneğin; geçmişteki olayları daha iyi anlamak için tarih öğretmenlerinin zengin bir coğrafya katkısı sağlaması gerekmektedir. Yine bir bölgenin yüzey şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, toprak ve hidrografik özelliklerini dikkate alarak, bu özelliklerin insan üzerine etkisi üzerine öğrenciler yeni yaklaşımlar oluşturabilirler. Benzer bölgelerde karşılaştırmalar yapabilir ve enerjilerini yaratıcı yönde kullanabilirler. Bu açıdan coğrafya öğretimi sonrasında şekillenen coğrafya öğreniminin insan yaşamındaki yeri ve gerekliliği konusunda çok sayıda farklı görüş oluşturulabilir. Bu görüşleri bireysel ve toplumsal olmak üzere iki genel başlık altında toplayabiliriz.

Bireysel anlamda:Coğrafyanın evrensel kavramlarından biri olan mekân, insan ve çevrenin mekansal farklılaşmasındaki etkisini araştırır (Girgin, 2001:132). Coğrafya, yaşadığımız mekân ve bu mekânın dışındaki farklı yerleşimleri, kültürleri ve insanları özellikle tanımamızı sağlar. Bireyler, gözlem yoluyla bilgi toplayarak kendi mekânlarıyla diğer mekânlar arasında bağlantı kurabilir ve genellemelere ulaşabilir. Örneğin; çevre ile ilgili kazanılan bilgiler çevre bilincinin kazanılmasında etkili olur. Sınıflarda coğrafya öğretimi sürecinde öğreniminin gerçekleştirilmesinde başarıya ulaşırsa, bireylerin dünyadaki yeni oluşumları, kültürleri, kavramları ve anlamaları olanaklı olabilir. Güney Asya'da 2005 yılında meydana gelen tsunami felaketinde ilkokula giden bir öğrencinin derste tsunaminin oluşumuyla ilgili öğrenmiş olduğu bilgiden faydalanarak onlarca kişiyi sahilten uzaklaştırması öğrenme döngüsünde hedeflenen amaca ulaşıldığını gösterir.

Toplumsal anlamda:Coğrafyadan sağlanan bilgilerle toplumsal yaşam, ekonomi ve kültürle ilgili çeşitli genellemelere ulaşmak mümkündür. Öğrenciler bu genellemeleri öğrenerek çeşitli bölge ve ülkelerin ekonomisi, siyasal ilişkileri, toplumsal yaşamları hakkında hipotezler oluşturabilir (Erden, Tarihsiz:39). Oluşturdukları bu hipotezleri kendi ülkelerinde veya yaşadıkları mekânda karşılaştıkları çeşitli sorunlara karşı çözüm yolu olarak kullanabilirler. Aynı zamanda yirmi birinci yüzyılda hızla gelişen bilgi ve teknolojilerin etkisiyle zaman kavramındaki sıkışma bilginin öğrenilmesini kolaylaştırmıştır. Mekânlar arasında ilişki kurmak, geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde basittir. Ülkelerin ekonomik yapılarının belirlenmesi, kaynakların kullanımı, dünya nüfusu içindeki dağılımı gibi yaklaşımlar hakkında genellemelere gidilerek, gelecekteki durumları üzerine çıkarımlarda bulunulabilir.

2. Yaratıcı Düşünce

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden buyana, farklı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan yaratıcılık kavramının hala tüm davranış bilimciler tarafından kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Tarihsel gelişim içerisinde kavramla ilgili olarak psikoanalitik, humanistik, gestaltçı, bilişsel ve karmaşık yaklaşımlarla değişik anlamlara gelecek tanımlamalar yapılmıştır (Demirci, 2000:5). Psikoanalitik yaklaşıma göre yaratıcılık, içgüdüsel dürtülerle atılğanlığın ürünüdür. Bu tür davranışlar, kişinin iç çatışmaları ve saldırgan enerjisinin toplumca benimsenen ürünlere dönüşmesiyle ortaya çıkar (Sönmez, 1992:145). Humanistik yaklaşıma göre yaratıcılık, yaratıcı bir süreci bir taraftan bireyin bir tekliği dışında gelişen bir karmaşık ilişkisel ürünün ortaya çıkışı; öte yandan maddelerin, olayların, insanların yaşantılarındaki koşulları oluşturması

olarak savunmaktadır (Sungur, 1992:51). Gestaltçı yaklaşıma göre yaratıcılık, özgün bir probleme yönelik çözüm yolu alternatiflerini bulup en uygun olanını biçimlendiren bir düşüncedir. Problem çözmede alışagelmedik kullanım yollarının bulunması söz konusudur (Çelen, 1999:144). Bilişsel yaklaşıma göre yaratıcılık, eş anlamlı ve zıt anlamlı düşünerek, bilgileri düzenlemede akıcılık, problem çözmede esneklik ve iki durumda da meydana getirilen ürünlerdeki özgünlüktür (Demirci, 2000:5). Karmaşık yaklaşıma göre ise yaratıcılık, bir problem durumunda bilinçli sistematik ve mantıksal bir hazırlık sürecinin devamında gerçekleşen, bilinç dışı kuluçka ve aydınlanma süreçlerinin devamındaki sonuçların kullanılmasıdır. Yaratıcılık, bireylere çekici gelen sihir, deha, üstün yeteneklilik gibi çoklu kavramları çağrıştıran bir kişilik özelliği olarak bilinmektedir (Sungur, 1992:19). Her durumda, yaratıcılığın içinde merak, imgelem, buluş, özgünlük gibi öğeler vardır ve yaratıcı kişi, sorunlara yeni çözüm yolları bulan, karmaşık ve yeni düzeyde bir bileşim yapabildir (San, 1979:18).

Tüm insanlar, doğal bir hedefe ulaşma eğilimine yani belli bir yaratıcılık yeteneğine sahip olarak doğarlar. Bu doğal hedefe ulaşma eğilimi, toplum, aile ve okul tarafından desteklenmezse, genellikle yapabileceklerimizden çok yapamayacaklarımızı öğrendiğimiz için, çevrenin etkisiyle yavaş yavaş körelir (Saygın, 1999:30). Toplumsal gerekliliklerimiz başlar. Çünkü, toplumlar, bütün canlı yapılar gibi, varlıklarını sürdürebilmek için, bireyi kendi ön yargılarına, yasalarına, değerlerine boyun eğdirerek, buldukları hali savunma eğilimindedirler. Böyle bir insana çevresiyle uyumlu birey denir. Hemen hemen bütün eylemlerimiz toplumun değer yargılarına dayanır (Laborit, 1996:12-13). Yaratıcılığı ortaya çıkarabilecek herhangi bir eyleme yönelme ihtiyacı hissetmeden, yaratıcılıktan uzak bir yaşam biçimi benimsenir. Oysa ki toplumun ve insanlığın gelişmesinde önemli bir yer tutan yaratıcılık, her bireyde varolan ve insan yaşamının her döneminde bulunabilen bir yetenek, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara kadar uzanan geniş bir alanı içine alan süreçler bütünü, bir tutum ve davranış biçimidir (Demirci, 2000:5). Bu davranış biçiminin kaynağını, toplumdaki ya da insandaki olağanüstü bir güç veya güçler değil, sadece görgü, bilgi, yaşantı ve yaşam oluşturmaktadır (Erinç, 1998:85).

Çağdaş toplumun, günümüz insanından beklediği en önemli özelliklerden biri, sorun çözücü olmasıdır. İnsanoğlu geçmişten bugüne değişik sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunların boyut değiştirerek gelecekte de süreceği kaçınılmazdır. Aslında toplumun günümüze geldiği düzey, insanın yaratıcı sorun çözmesinin bir ürünüdür (Doğanay, 2000:172). Diğer bir ifadeyle günümüzde karşılaşılan sorunların ya da sorun olacak fikirlerin önceden tahmin edilerek saptanması, bunlara çözüm önerileri getirilmesi ve çözümlenmesi gibi önemli görevleri olan yaratıcılık, gerçekte bu sorunların çözümünde merkezi oluşturur (Bonk ve Smith, 1998:263). Bu merkezin veya davranış biçiminin gelişebileceği toplumda birtakım özelliklerin bulunması gerekir. Bunlar: işbirliği ve güven ortamı; fikirlerin eyleme geçirilebildiği koşullar; herkesin fikrine değer verilmesi; yeniliğe ve öğrenmeye destek, farklılığa katlanabilme, yanılığa hoşgörülle bakma; takdir ve fark edilme, her fikri sahibine mal etmedir (Doğanay, 2000:188). Yaratıcılığın genel özellikleri ve gelişim süreci insandan insana farklılık göstermesine rağmen, yaratıcılığı belirleyen ortak özellikler

vardır. Bunlar:orijinallik; çok yönlü düşünme; esneklik; akıcılık; bağımsız düşünebilme, farklı ve etkili sonuçlara ulaşmaktır (Kincaid ve Duffus, 2004:11; Gartenhaus, 2000:18-19). Gerçekte bu özelliklerin bireyde ortaya çıkması ise kalıtım, stres, toplum baskı gibi yaratıcı düşünceyi engelleyici etmenlerin olmadığı özgür ortamlarda mümkündür.

3. Coğrafya Öğretiminde Yaratıcı Düşünce

Günümüzde, çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda eğitim sistemlerine yapılan en acımasız eleştiri yaratıcılıktan yoksun oluşudur. Herkesi ortalama çevresinde tutmaya çalışan böyle bir eğitim, merkeziyetçi, tek tip ders kitabı anlayışına sahip ve ezbere dayalı öğretimi benimseyen bir sistemdir (Ataman, 1992:107). Bu sistem okullardaki geleneksel öğretim sistemlerini oluşturan beklenen, belirli ya da uylasımçı yakınsak düşünüşü geliştirmeye eğilimlidir. İraksal düşünce biçimlerini yani asıl yaratıcı düşünce biçimlerini geriletmektedir. Doğru problemi bulabilmek, doğru cevabı bulabilmek kadar önemlidir (San, 1979:19-20; Young, 1985:77-78). Bugün modern eğitim-öğretim faaliyetleri içinde yaratıcılık, insanlarda aranan çok değer verilen bir yetenektir. Belli bir takım gizilgüçler, tutumlar, değerler ve alışkınlıklar özgül bir şekilde örgütlenerek yaratıcı davranışlara yol açar. Yeni buluşlar, icatlar, herhangi bir durumu ya da sorunu daha iyi karşılayacak ya da çözebilecek yeni davranışlar, örüntüler ve birleşimler yaratıcılığın ürünleridir (Baymur, 1984:247). Okullardaki yaratıcı düşünce anlayışını problem çözme aktiviteleri ya da araştırmalar oluşturmaktadır.

Yaratıcılık, insana özgü bir yetidir ve insanın gereksinimlerine bağlı olarak ortaya çıkar (San, 1979:18). Dolayısıyla, coğrafya öğretiminde yaratıcı düşüncenin geliştirilmesi gerektiği gerçeği üzerinde önemle durulmalıdır. Bu açıdan coğrafya öğretiminde yaratıcı düşünceyi geliştirmek için okullardaki coğrafya öğretiminde nelerin öğretildiği, müfredat programının içeriği, materyal kullanımı, sınıf ortamının uygunluğu ve yaratıcılığı kolaylaştıran öğretmenin niteliklerinin öncelikle bilinmesi gerekmektedir. Coğrafya öğretimini etkin kılacak gereksinimlerin belirlenmesi ise ayrıca vurgulanmalıdır.

Coğrafya, toplumda yer adlarını ezberlemekten ibaretmiş gibi gelir. Yer adlarını bilmek, coğrafyanın araçlarından yalnızca biridir (Tümertekin ve Özgüç, 2002:3). Yaşadığımız çevreye uygulanabilirlik özelliğine sahip olan coğrafyada yaratıcı düşünceyi geliştirmenin yolu öğretilen bilgilerin günlük yaşamda uygulanabilirliğini sağlamaktan geçer. Bu açıdan yaratıcı düşüncenin gerçekleştirilmesinde en önemli görev öğretmenlere düşmektedir. Öğrencide yaratıcı düşüncenin gelişmesine katkı sağlayan öğretmenlerin bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler:adil, tarafsız, saygılı, duygusal yönden sağlam, hayal ve yaratma gücü kuvvetli, şakacı, mizah duygulu ve demokratik olması; kendini yetiştirmeye çalışması; en etkili öğretim yöntemlerini kullanması; güvenilir, düzenli ve görev duygusuna sahip olması; dinlemeyi ve tartışmayı sevmesi; ses ve konuşma tarzı açık ve anlaşılır olması; olumlu tutumlara sahip olması; öğrencileri çalışmaya teşvik etmesi ve konuşan yerine konuşturan olması; bireysel farklılıkların bilincinde olması; öğrencileri kendi sorunlarını çözme konusunda alternatifleri düşünmeye itmesi; toplumca benimsenen milli eğitim felsefesi ile uygunluk içinde olması; bilinenlerle uğraşan değil, bilinmeyen üzerinde öğrenciyle uğraşması; okulu hayata uyduran,

meslek ahlakına uyan ve gerektiğinde davranışlarını iyiye doğru değiştirebilir olmasıdır (Gardner ve diğ., 1997:2.1; Barth ve Demirtaş, 1997:13-14).

Görüldüğü üzere öğretmenin nitelikleri, öğrencinin yaratıcılığını belirlemede veya ortaya çıkarmada oldukça önemlidir. Gerçekte pasif eğitim düzenimiz yaratıcılığın gelişmesinden çok uyumsallığını desteklemektedir. Bütün öğrencileri aynı kalıba sokma eğilimi eğitsel geleneklerimiz arasındadır (Baymur, 1984:248). Oysa nitelikli bir öğretmen, eğitim-öğretim yılı başındaki ilk dersinde öğretim felsefesi ve öğretim yöntemlerini öğrencilerin bireysel öğrenme stillerini belirleyerek plânlar (Demirkaya, 2004:9). Öğrenciler birey olarak öğretim ve öğrenme sürecindeki fikirlerini ortaya koyar. Fikirlerin bir araya gelmesi ve yeni oluşumların öğrenci tarafından organize edilebilmesi için öğretmenin alanına hakim olması gerekir. Her coğrafya dersi konusu için dikkatli yöntemler ve düşünceli yaklaşımlar geliştirmelidir.

Olgu, kavram, genellemelerin önemli olduğu coğrafya öğretiminde yöntem yönünden yaygın olan yanlışlıklardan biri, öğretmenlerin bu sosyal araştırmaların ürünlerini kalıp şeklinde ezberletmesidir (Şahin, 2003:81). Bu açıdan dersi yönlendiren öğretmenin sosyal araştırmaların ürünleri olan olgu, kavram ve genellemelerin öğretimi sırasında ezberden kaçınması, öğrencilerin anlayabileceği şekilde uygulamalarla içeriği özetleme yoluna gitmesinde yarar vardır. Özellikle coğrafya öğretiminde sağlanması gereken önemli temel unsurlardan biri kavramların anlaşılma düzeyidir. Öğrenilen her yeni kavram bir diğer kavramın anlaşılmasını kolaylaştıracak, öğrenciler kavramlar içinde farklı çıkarımlara giderek yaratıcı düşünmeyi öğrenecekler ve beceri kazanacaktır. Kavramları bu düzeyde anlayan öğrenciler benzer kavramları anlama konusunda problem yaşayamayacak ve genellemelere ulaşacaklardır. Ayrıca okullarda coğrafya öğretiminde yaratıcı bir süreci gerçekleştirmek için uygulama laboratuvarlarının olması zorunludur. Coğrafya laboratuvarı, atlastan oluşan bir koleksiyon, haritalar, yer küre modelleri, magazinler, harita izleme masası gibi araç ve gereçlerden oluşmaktadır (Gardner ve Diğ., 1997, 7.3). Uygulamadan yoksun ve yalnızca teorik yönü ile ele alınan coğrafya, cazibesini kaybedecektir.

Eğitimin amacı, diğer kuşaklarının yaptıklarını yineleyen değil, yeni şeyler yapabilme yeteneği olan insanlar yaratmaktır (Sungur, 1992:41). Arzu edilen bu amacın gerçekleşmesi; etkili, güçlü, yenilenen yapıdaki özgün koşulları meydana getirmekle mümkündür (Girgin, 2001:130). Okul öğrenmeleri genellikle planlı ve belli bir sıra içinde gerçekleşmesi ve öğrencilere genellikle belli problemler karşısında nasıl davranmaları gerektiği öğretilmesi yüzünden, yaratıcılık becerileri gelişmemektedir. Öğrencinin yaratıcılık becerisinin gelişebilmesi için, okulda problem çözme becerisinin geliştirilmesi, öğrencilerin düşüncelerini serbestçe açıklamalarına izin verilmesi ve beyin fırtınası tekniği kullanarak, öğrencilere kimse tarafından eleştirilmeden düşüncelerini söyleme fırsatı verilmelidir (Erden ve Akman, 1995:222).

Yaratıcı düşüncenin ortaya konabilmesi için eğitim ortamının olabildiğince özgür olması, yaratıcı her davranış ve ürünün pekiştirilmesi, öğrencilerin küçük düşürülmemesi gerekir (Demirci, 2000:9). İnsanoğlu duyuşal güçlerle donatılmıştır. Görme, işitme, hissetme, tad alma ve koku alma duyuşlarımızdan özellikle ilk üçü görsel, işitsel ve dokunsal olanlar hedeflerimize ulaşmada bize yardımcı olurlar. Ancak, okullardaki klasik eğitimde bu

duyularımızın yalnızca önemi üzerinde durulmakta, öğrencilere ezbere dayalı bilgi öğretilmektedir (Saygın, 1999:31).

Sonuç

Karmaşık bir süreç olan yaratıcı düşüncenin coğrafya öğretiminde geliştirilmesi bu alandaki kavramların anlamlı bir biçime getirilmesi, beceri kazanılması, problemlerin tespiti ve çözüm önerilerinin oluşturulması açısından yararlı olabilir. Coğrafi düşünce ilkelerini oluşturan dağılışı, neden, sonuç ve bağlantı ilkelerine bağlı olarak insanın çevreye ve çevrenin insan üzerine etkilerini, bu etkilerin ortaya çıkardığı problemleri ve bu problemlere ne ölçüde çözüm getirebileceğini öğrencilerle tartışarak, öğrencilerin yeni bakış açıları geliştirmesi sağlanmalıdır. Yani, öğrenciler, toplumlar arasında ilişkileri değerlendirebilmeli, organize etmeli, nasıl görevler geliştirebilecekleri konusunda çözümler üretmelidir. Bu nedenle derste öğrenci aktif duruma getirilmeli, öğrenciler öğrenme sürecinde merkezde yer almalarına özen gösterilmelidir. Öğrencinin öğrenme yeteneğini ortaya çıkaracak ve coğrafyaya olan ilgiyi sağlayacak kişiler öğretmendir. Kavramların fazla ve karmaşık bir yapıda olduğu coğrafya derslerinde öğretmenler, öğrenme sürecini gerçekleştirirken basitten daha karmaşık bir yapıya gitmeli, temel kavram ve bilgilerin bilinmesine dikkat etmeli ve coğrafya laboratuvarlarından yararlanmalıdır. Sonuçta, hem toplum hem de eğitim için vazgeçilemez bilimlerden biri olan coğrafya, özgür ve yaratıcı düşünceyi destekleyen bir ortamda öğrenilmelidir.

Kaynakça

- AKGÜL, M., (2004), “Yaratıcı Müziksel Düşünce”, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Sayı:14, Anı Yayıncılık, s. 41-47, Ankara.
- ATAMAN, A., (1992), “Eğitim Sürecinde Yaratıcılık”, **Yaratıcılık ve Eğitim, TED Yayınları**, No:17, Ankara.
- ATASOY, E., (2004), **Coğrafya Bilimi ve Coğrafya Öğretimine Giriş**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- BARTH, J. L. VE DEMİRTAŞ, A., (1997), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler**, YÖK Dünya Bankası, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, Ankara.
- BAYMUR, F., (1984), **Genel Psikoloji**, İnkılap Yayınevi, 14. Baskı, Ankara.
- BONK,C.J. ve SMİTH, G.S., (1998), “Alternative Instructional Strategies For Creative And Critical Thinking In The Accounting Curriculum”, **Journal of Accounting Education**, Vol.16, No:2, pp. 261-293, Great Britain.
- CLIFFORD, J.N., (2002), “ The future of Geography:when the whole is less than the sum of its parts” **Geoforum**, p. 431-436, Nottingham.
- DAVIS, K.C., (1992), **Don't Know Much About Geography**, William Morrow and Company, Inc. Newyork.
- DEMİRCİ, C., (2000), “Yaratıcı Düşünce”, **Dil Dergisi**, Sayı:88, s. 5-14, Ankara.
- DEMİRKAYA, H., (2003), “ Eleştirel Düşünme Kuramının Lise Coğrafya Programı Üzerindeki Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:36, Sayı:1-2, s.97-106, Ankara.
- DEMİRKAYA, H., (2004), “ Yaşantısal Öğrenme Kuramının Coğrafya Öğretimine Uygulanması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl:5, s.1-13, Burdur.
- DOĞANAY, A., (2000), **Sınıfta Demokrasi** (Ed.:Ali Şimşek), Eğitim Sen Yayınları, Ankara.

- DOĞANAY, H., (1989), “Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim Programları” **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Cilt:I, Sayı:1, s.7-25, Ankara.
- DOĞANAY, H., (1993), **Coğrafya’ya Giriş**, Gazi Kitapevi, Ankara.
- DOĞANAY, H., (2002), **Coğrafya Öğretim Yöntemleri (Ortaöğretim Coğrafya Eğitiminin Esasları)**, Aktif Yayınevi, Erzurum.
- DOĞANAY, H. ve ZAMAN, S., (2004), “Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminde Hedefler- Stratejiler ve Amaçlar”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:8 , s. 7-27, Erzurum.
- ERDEN, M. VE AKMAN, Y., (1995), **Eğitim Psikolojisi (Gelişim, Öğrenme, Öğretme)**, Arkadaş Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara.
- ERDEN, M., (Tarihsiz), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Alkım Yayınevi, Ankara.
- ERİNÇ, S.M., (1998), **Sanat Psikolojisi’ne Giriş**, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GARDNER, W., DEMİRTAŞ, A. VE DOĞANAY, A., (1997), **Sosyal Bilimler Öğretimi**, YÖK Dünya Bankası, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, Ankara.
- GARTENHAUS, A.R., (2000), **Yaratıcı Düşünme ve Müzeler**, (Çev.:Ruhiser Mergenci ve Bekir Onur), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- GİRGİN, M., (2001), “Neden Coğrafya Öğreniyoruz?” **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:5 , s. 127-145, Erzurum.
- GÜNDÜZ, M., (2004), **Türkiye’nin Toplumsal Sorunları**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- GÜNGÖRDÜ, E., (2002), **Coğrafya’da Öğretim Yöntemleri, İlkeler ve Uygulamalar**, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- İZBIRAK, R., (1986), **Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, MEB Yayınları, Ankara.
- KARCH, R.R. VE ESTABROOKE, E.C., (1963), **Öğretim Teknikleri** (Çev.:İbrahim Paro ve İbrahim Yurt), MEB Yayınları, Ankara.
- KINCAID, M. ve DUFFUS, L. (2004), **Learning, Thinking and Creativity**, Published by IDES, Scotland.
- LABORIT, H., (1996), **Yaratıcı İnsan** (Çev.:Bertan Onaran), 1. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul.
- MOORE, K., (2000), **Öğretim Becerileri** (Çev.:Nizamettin Kaya), Nobel Yayınevi, Ankara.
- ŞAHİN, C., (2003), **Türkiye’de Coğrafya Öğretimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- SAN, İ., (1979), **Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:181, Sosyal ve Felsefi Eserler Dizisi:17, Ankara.
- SAYGIN, O., (1999), **Kişisel Değişim Stratejileri**, 2. Baskı, Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- SÖNMEZ, V., (1992), “Yaratıcı Okul, Öğretmen, Öğrenci”, **Yaratıcılık ve Eğitim, TED Yayınları**, No:17, Ankara.
- SÖNMEZ, V., (2004), **Öğretmen Elkitabı**, 11. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- SUNGUR, N., (1992), **Yaratıcı Düşünce**, 1. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. ve ÖZGÜÇ, N., (2002), **Beşerî Coğrafya**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- YILMAZ, A., (2001), “İşbirliğine Dayalı (kubaşık) Öğrenme Yönteminin Yüksek Öğretim Sınıflarında Kullanılması”, **Eğitim Yönetimi**, Sayı:28, s. 593-612, Ankara.
- YOUNG, J.G., (1985), “What is Creativity?”, **The Journal of Creative Behavior**, No:19, p.77-87.